

Asia Valokuvan teoskynnys

Hakija A.A.

Annettu 16.11.2007

Tiivistelmä *Kysymys 1940-luvulla valmistettujen valokuvien teossuojasta.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

A.A. pyytää 12.12.2006 saapuneella sähköpostiviestillä tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa siitä, onko Museoviraston hallussa olevassa Aukusti Tuhkan valokuvakokoelmassa yhtään teoskynnyksen ylittävää valokuvaa.

Kuvaus asiasta

Hakija on lausuntopyynnön mukaan äitinsä isän professori ja taidegraafikko Aukusti Tuhkan (1895-1973) perikunnan edustaja ja yksin hänen tekijänoikeuksiensa haltija. Taiteilijauransa lisäksi Tuhka toimi laaja-alaisesti luottamustehtävissä sekä opettajana. Tuhka oli myös valokuvaaja ja mm. kiersi Suomea kuvaamassa mm. jälleenrakentamista, joista kuvista on julkaistu kirja.

Hakijalle on selvinnyt nyttemmin että Tuhkan valokuvia on lahjoitettu vuonna 1970 Museovirastoon huomattavan suuri kokoelma (yli 20.000 valokuvaa). Kuvien luovutus on tapahtunut Tuhkan eläessä ja luovuttajataho on hakijan mukaan ilmeisesti ollut Filmiyhtymä Oy, jonka perustaja Tuhka oli. Luovutus- tai vastaanottokirjaa ei ole löydetty, ainoastaan merkintä aineiston liittämistä kokoelmiin.

Hakija on halunnut selvittää kokoelman tekijänoikeuksia. Museovirasto on hakijan mukaan vastannut hänen tiedusteluunsa siten, että "Museoviraston kuva-arkiston yli-intendentin B.B.:n asiantuntemukseen viitaten Museoviraston mielestä yksikään kokoelman kuvista ei ylitä teoskuvan kynnystä" (lainaus hakijan sähköpostiviestistä).

Tällöin siis yli 20.000 valokuvan kokoelmassa ei ole yhtään tekijänoikeudella suojattua kuvaa. Hakijan mukaan on "huomattava sattuma ettei tuohon joukkoon ole eksynyt yhtään teoskuvaa", huomioiden erityisesti että aineistosta on tehty ainakin yksi kirja sekä pysyväänäyttely Kuopioon.

Kokoelmassa on myös sellaisia dokumenttikuvia jotka hakijan mukaan eivät ylitä teoskynnystä. Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle näytteitä valokuvista. Tässä lausunnossa kuvista käytetään seuraavia nimikkeitä jotka kuvaavat kuvien sisältöä: "äiti lapsineen", "kokous" ja "poikalapsi".

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko Museoviraston kokoelmiin kuuluvissa Aukusti Tuhkan valokuvissa yhtäkään teoskynnyksen ylittävää valokuvaa.

Vastine

Museovirasto on sähköpostitse toimitetussa vastineessa 18.9. (Museovirasto/Carolina Ansinn) toistanut aiemmin A.A.:lle ilmaisemansa kannan liittyen valokuvien teoskynnykseen.

Museovirastolta saadun sähköpostiviestin mukaan (3.10.2007) hakijan oheistamien valokuvien todennäköiset valmistamisajankohdat ovat seuraavat: "äiti lapsineen" 1943-45, "kokous" 11.6.1943, "poikalapsi" kesä 1942.

Katselmus

Tekijänoikeusneuvoston sihteeri on 24.9. vierailut Museovirastossa ja tutustunut Aukusti Tuhkan valokuvakokoelmaan.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeudesta ja valokuvateosten suojasta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa valokuvateos.

Teostasoon yltävän valokuvan tulee olla itsenäinen ja omaperäinen. Teostasoa arvioitaessa on tarkasteltava valokuvan ilmenemismuotoa kokonaisuudessaan. Omaperäisyyttä voivat ilmentää esimerkiksi kuvakulma, valo-varjovaikutelma, kuvattavan kohteen valinta sekä kuvan rajaus.

Tekijälle kuuluvista taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. TekijäL 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.

TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, esitetään julkisesti tai kun sen

kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Sen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat TekijäL 27—29 §:ssä. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi 3 §:n 3 momentin mukaan luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tämä säännös ei kuitenkaan koske valokuvaa, joka ei ylitä teoskynnystä.

Valokuvat, jotka eivät yllä teostasoon, saavat TekijäL 49 a §:n mukaista suojaa. Kyseisen lainkohdan mukaan valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä saattamalla se yleisön saataviin. TekijäL 49 a §:n 3 momentin viittaussäännöksen mukaan tällaiseen valokuvaan sovelletaan mm. TekijäL 2 §:n 2-4 momenttia sekä 3 §:n 1-2 momenttia.

TekijäL 49 a § 3 momentin mukaan jos valokuva on tekijänoikeuden kohteena, voidaan tekijänoikeuteen vedota.

VALOKUVATEOSTEN SUOJA-AJASTA

Suoja-aikadirektiivi

Tekijänoikeuden kestoja koskeva harmonisointi Euroopan unionissa perustuu EY:n suoja-aikadirektiiviin.¹ Direktiivi käsittelee suoja-ajan pidentämisen ohella myös valokuvateoksen suojaa. Valokuvien suojan harmonisointitarve ja teoskynnys mainitaan resitaalitekstissä 16.

"Valokuvia suojataan jäsenvaltioissa erilaisin järjestelmin. Bernin yleissopimuksessa tarkoitettua valokuvallista teosta on pidettävä omaperäisenä, jos se on tekijänsä yksilöllisyyttä kuvastava luovan henkisen työn tulos, ottamatta huomioon

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/116/EY tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajasta, annettu 12.12.2006. Kyseisellä direktiivillä on kodifioitu eräitä muutoksia neuvoston direktiiviin 93/98/ETY, 29.10.1993, tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamisesta.

muita perusteita, kuten arvoa tai tarkoitusta. Muiden valokuvien suojaaja on voitava säännellä kansallisella lainsäädännöllä."

Tekijänoikeudella suojattujen teosten suoja-ajan yleinen pääsääntö on artiklassa 1.1.:

"Bernin yleissopimuksen 2 artiklassa tarkoitetut kirjallisen tai taiteellisen teoksen tekijänoikeudet ovat voimassa koko tekijän elinajan ja 70 vuotta tämän kuolemasta riippumatta päivästä, jona teos on laillisesti saatettu yleisön saataville."

Valokuvien suojaaja käsittelee artikla 6:

"Valokuvia, joita tekijänsä luovan henkisen työn tuloksina on pidettävä omaperäisinä, suojataan 1 artiklan mukaisesti. Mitään muuta perustetta ei sovelleta määrittäessä, voidaanko niitä suojata. Jäsenvaltiot voivat säätää myös muiden valokuvien suojusta."

Direktiivin 10 artikla koskee sen ajallista sovellettavuutta. Sen mukaan direktiivin soveltaminen ei vaikuta ennen kansallista voimaansaattamista (viimeistään 1.7.1995) tapahtuneen hyväksi käyttämisen tulkintaan. Jäsenvaltioiden on annettava erityisesti kolmansien saamien oikeuksien suojaamiseksi tarvittavat säännökset.²

Tekijänoikeuslain säännökset suoja-ajoista

Tekijänoikeus on voimassa kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuoden päättymisestä (TekijäL 43 §). Oikeus valokuvaan on voimassa kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona valokuva valmistettiin (TekijäL 49 a § 2 mom.).

Edellä mainittu suoja-ajan pidennystä koskeva lainmuutos (22.12.1995/1654) tuli voimaan 1.1.1996. Kyseiseen lainmuutokseen liittyvän siirtymäsäännöksen mukaan lakia sovelletaan myös teoksiin, jotka on luotu ennen tämän lain voimaantuloa (2 mom.). Ennen tämän lain voimaantuloa tehtyihin sopimuksiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. (3 mom.). HE 8/1995vp s. 17:

"Myös tämä ehdotus vastaa tekijänoikeuden alalla normaalia käytäntöä: kuhunkin teosten ja muiden suojakohteiden käyttötapahtumaan sovelletaan käyttötapahtuman

² Neuvoston direktiivi 2006/116/EY, art. 10 (3): "(...) Jäsenvaltioiden on annettava erityisesti kolmansien saamien oikeuksien suojaamiseksi tarvittavat säännökset". Määritelmä sisältää erään terminologisen epätarkkuuden: osapuolta joka on saanut oikeuden, ei tavanomaisesti kutsuta "kolmanneksi".

ajankohtana voimassa olevaa lakia. Tämä periaate on mainittu 10 artiklan 3 kohdan ensimmäisessä virkkeessä. Ehdotetun lain mukaan ei voitaisi esimerkiksi esittää mitään vaatimuksia sellaiseen teosten ja muiden suojakohteiden käyttöön, joka on tapahtunut kohteiden ollessa vapaita ennen ehdotetun lain voimaantuloa."

Tekijänoikeuslain muutos, jolla oikeudesta valokuvaan säädettiin (24.3.1995/446) tuli voimaan 1.5.1995 erillisen valokuvaalain kumoamisen yhteydessä. Siirtymäsäännöksen mukaan suoja koskee myös ennen lain voimaantuloa luotuihin, tallennettuihin tai valmistettuihin suojan kohteisiin, jotka ovat edelleen suojattuja (HE 287/1994vp s. 85). Kuitenkin ennen lain voimaantuloa tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin on sovellettava kyseisen lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä, toisin sanoen valokuvaalakia. HE 287/1994vp. s. 85:

"Säännöksen mukaan ennen lain voimaantuloa tehtyihin toimiin sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Aikaisemmin tehtyihin tekoihin sovelletaan siis silloin voimassa ollutta lakia."(...) "Myös hankittuihin oikeuksiin sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Oikeus on voinut siirtyä sopimuksen tai oikeuden siirtymistä koskevan säännöksen nojalla. Lähtökohtana on, että lailla ei ole vaikutusta ennen lain voimaantuloa tapahtuneisiin oikeuden siirtoihin. Jos joku on hankkinut teoksen kappaleen tai muun suojatun kohteen, voi hän edelleen levittää, näyttää ja muulla tavoin käyttää tätä tuotetta samassa laajuudessa kuin ennen lain voimaantuloa."

Hallituksen esityksessä HE 8/1995vp (lainmuutos 22.12.1995/1654) oli alunperin sama sanamuoto kuin 1.5.1995 siirtymäsäännöksessä, eli "tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin". Sanamuoto muutettiin muotoon "tehtyihin sopimuksiin ja hankittuihin oikeuksiin" sivistysvaliokunnan mietinnössä 13/1995vp perustuslakivaliokunnan annettua lausunnossa PeVL 1/1995 asiaa koskevan suosituksen. Lausunto käsitteli erikseen kysymystä takautuvuudesta sopimusten osalta:

"Esityksen perusteluissa on lähdetty siitä, että tekijänoikeuden pidentyvä suoja-aika tulee laissa säädettyjen oikeuksien haltijoiden hyväksi - mutta vain lähtökohtaisesti eli jos sopijapuolet eivät ole muuta tarkoittaneet. Valiokunnan käsityksen mukaan tämä esityksestä ilmenevä epäilevä suhtautuminen on sopusoinnussa sen hallitusmuodon 6 §:n tulkintakäytännössä esitetyn periaatteen kanssa, että tavallisella lailla ei saa puuttua taannehtivasti varallisuus oikeudellisiin sopimussuhteisiin."

Johtopäätös tästä syystä oli, että lakiehdotus voitiin tältäkin osin käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Viittaussäännös 1.5.1995 viittaa siten lakiin oikeudesta valokuvaan sellaisena kuin se kuului lainmuutoksen jälkeen 11.1.1991, jolla valokuvan suoja-aikaa pidennettiin. Ennen tätä lainmuutosta valokuvain mukainen suoja-aika oli 25 vuotta valokuvan valmistamisesta. Lainmuutoksen 11.1.1991 johdosta oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin (16 §). Säännöksen mukaan valokuva, jonka suoja on päättynyt ennen tämän lainmuutoksen voimaantuloa, ei saa tämän lain mukaista suojaa. Näin ollen sellaisen valokuvan, joka on valmistettu 1966 tai aikaisemmin, valokuvain mukainen suoja on päättynyt ennen vuotta 1991 eikä se siten saa suojaa valokuvain nojalla. HE 287/1994vp, s. 85:

"Lain 35/91 voimaantulosäännöksestä seuraa, että lakia yleensä sovelletaan sellaisiin valokuviin, jotka on julkistettu vuonna 1966 tai myöhemmin."

Tekijänoikeuslain (404/1961, teksti 8.7.1961) ja valokuvain keskinäinen sovellettavuus oli ratkaistu viittaussäännöksellä: TekijäL 10 §:n mukaan valokuvan oikeussuojasta säädettiin erikseen.³

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä

Korkein oikeus on käsitellyt valokuvan suojaa esimerkiksi ratkaisussaan KKO 1979 II 64, jonka mukaan valokuvasta tehtyä maalausta ei ollut pidettävä valokuvan kappaleena.

³ Tuolloinkin TekijäL 1 §:ään sisältyi tekijänoikeudella suojattua teosta koskeva avoin määritelmä "tai ilmetköönpä se muulla tavalla", mutta tällä perusteella ei tiettävästi ole vedottu valokuvan tekijänoikeussuojaan. Kysymystä käsitteli myös HE 23/1960 s. 8. - Valokuvain tulkintaan liittyy erityiskysymys vuoden 1927 tekijänoikeuslain 2 § 2 mom. ja valokuvain 1 § 3 mom. säännöksille tieteellisen tai taiteellisen arvon omaavan valokuvasarjan tekijänoikeussuojasta, mikä oli järjestetty viittaussäännöksin valokuvain tekijänoikeuslakiin. HE 23/1960vp (s. 8) todetaan, että "vuoden 1927 tekijänoikeuslaissa tieteellisen tai taiteellisen arvon omaavalle valokuvasarjalle annettu suoja on kuitenkin esitetty säilytettäväksi uudessa tekijänoikeuslaissa". Vuoden 1927 valokuvain laki viittasi tekijänoikeuslakiin 1927 jossa oli vastaava pykälä. Vuoden 1960 lakiesityksessä TekijäL 10 §:ssä on tämä maininta, mutta se poistettiin lopullisesta lakitekstistä (404/1961). Valokuvain viittaus kuitenkin jäi. Valokuvain laissa oli siten viittaussäännös jolla ei ollut vastinetta tekijänoikeuslaissa. - Kyseisellä lainkohdalla ja siihen liittyvällä epäselvyydellä ei ole kuitenkaan vaikutusta käsiteltävän asian osalta. Kyse on yksittäisistä kuvista, jotka eivät muodosta valokuvasarjaa. Toiseksi, taannoinen 1927 valokuvain kyseinen lainkohta ei, ottamatta edes kantaa tieteellistä tai taiteellista arvoa koskevaan kriteeriin, soveltu sellaiseen suurenkaan valokuvamäärään joita suojamuodon voimassaollessa ei esim. toimittamalla oltu järjestetty erityisiksi sarjoiksi.

Tekijänoikeusneuvoston aiempia lausuntoja

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt valokuvien suoja muun muassa lausunnoissaan TN 2002:8, TN 2002:10, TN 2002:19 ja TN 2003:6.

VASTAUS LAUSUNTOPYYNNÖSSÄ ESITETTYYN KYSYMYKSEEN

Tekijänoikeusneuvostolta kysytään, onko Museovirastossa olevassa Aukusti Tuhkan kokoelmassa yhtäkään teoskynnyksen ylittävää valokuvaa. Tekijänoikeusneuvosto vastaa kysymykseen sille toimitettujen valokuvanäytteiden perusteella. Jotta kysymykseen voidaan vastata, on ensin ratkaistava, soveltuuko tekijänoikeuslaki ylipäätään kyseisiin valokuviin.

Suomen tekijänoikeuslain muutoksella 1.5.1995 ja direktiivillä 93/98/ETY (muutokset voimaan 1.1.1996) on muutettu oikeustilaa siten, että jäsenvaltiot on veloitettu huolehtimaan paitsi suoja-aikojen pidennyksestä myös siitä, että valokuvat voivat nauttia teossuojaa. Direktiivi ei sinänsä sisällä suoria rajoittavia määräyksiä taannehtivan suojan osalta.

Tekijänoikeuden suoja-aikojen koskevan sääntelyn (voimaan 1.1.1996) nojalla lakia sovelletaan myös teoksiin, jotka on luotu ennen suoja-aikojen muutosta koskevan lain voimaantuloa. Valokuvia koskeva teossuoja tuli voimaan Suomen tekijänoikeuslakiin 1.5.1995 eli ennen direktiivin vaikutusta. Suojan vaikutus on takautuva laissa mainituin, edellä kerrotuin edellytyksin. Kumpaankin lainmuutokseen liittyy edellä kerrotut varaukset takautuvuuden suhteen.

Teostasaisen valokuvan suojan kestoon sovelletaan siten tekijänoikeuslakia ja sen pääsääntöä, eli suoja on voimassa 70 vuotta valokuvaajan kuolinvuoden päättymisestä. Valokuvaaja Aukusti Tuhka on kuollut vuonna 1973.

Museovirastolta saadun sähköpostiviestin mukaan (3.10.2007) kuvien todennäköiset valmistamisajankohdat ovat seuraavat: "äiti lapsineen" 1943-45, "kokous" 11.6.1943, "poikalapsi" kesä 1942. Ellei voida osoittaa muuta valmistamisajankohtaa, katsoo tekijänoikeusneuvosto, että kokoelman kuvat ovat tulleet valmistetuiksi kyseisinä aikoina. Kuva "äiti lapsineen" ei kuulu Museoviraston kokoelmiin. Tekijänoikeusneuvosto katsoo edellä mainituin perustein, että sille esitetyt valokuvat ovat takautuvasti syntyneen tekijänoikeussuojan piirissä, edellyttäen että ne ylittävät teoskynnyksen.

Kuvista kahta, "poikalapsi" ja "kokous" voidaan pitää siinä määrin itsenäisinä ja omaperäisinä, että ne ylittävät teoskynnyksen. Ne ovat esimerkiksi valon ja kuvakulmien käsittelyn osalta sen kaltaisia valokuvia,

että joku toinen samaan tehtävään ryhtyessään ei päätyisi samanlaisiin tuloksiin. Ne nauttivat toisin sanoen teossuojaa.

Kysymys siitä, kenelle oikeudet kuuluvat, ratkeaa osapuolten välisen sopimuksen tai oikeustoimen tulkinnan perusteella, eikä tekijänoikeusneuvosto ota tähän seikkaan kantaa.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Mikko Huuskonen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Arto Alaspää, Riitta Brusila, Martti Heikkilä, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Satu Kangas, Kirsi-Marja Okkonen, Tytti Peltonen, Katariina Sorvari, Markku Uotila, Martti Virtanen ja Ahti Vänttinen. Lausunto oli yksimielinen muutoin mutta jäsenet Hämäläinen, Kangas, Okkonen, Peltonen ja Sorvari katsoivat, ettei teoskynnys ylity minkään valokuvan osalta.